

МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ: АГРЕСІЯ ПСЕВДОКУЛЬТУРИ

Тимофєєва Л., ст. науковий співробітник

Хмельницький музей сучасного українського мистецтва

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. За висловом М.В. Гоголя, архітектура – літопис світу: вона промовляє тоді, коли вже мовчать і пісні, і легенди... На жаль, архітектура нашого міста практично не промовляє про його більш ніж 500-літню історію. Найдавніша споруда в Хмельницькому – церква Різдва Пресвятої Богородиці, освячена 1837 року. Інші будівлі, які ми вважаємо старовинними, зведені в кінці XIX – на початку XX століття. Виразні ознаки стилю модерн сполучаються в них з елементами еkleктики. Характерними рисами свого часу позначені й післявоєнні адміністративні та житлові будинки. В цій скромній провінційній архітектурі є своя принадність, яка не завжди була зрозумілою, тож багато втрачено з того, що можна й треба було б зберегти. Щодо масової забудови нових районів, розпочатої у 1960-х роках, то тут все як скрізь – уніфіковано й безлико.

І раптом у цьому нічим не прикметному архітектурному середовищі з'являються яскраві, ні на що не схожі „вкраплення” – витвори таланту й подвижницької праці самобутнього хмельницького художника Миколи Мазура. Першим з них – понад 20 років, але й досі для їх означення не існує сталої термінології. Як тільки їх не називають: монументально-декоративні форми, об'ємно-просторові композиції, декоративно-скульптурні групи, скульптурна металопластика, нарешті, найбільш романтично-метафоричне визначення: сад скульптур. Не дивно, що ці об'єкти (ще одна назва!) не вкладаються в „прокрустове ложе” мистецької класифікації, адже вони суттєво різняться між собою і за образною змістовністю, і за функціональним призначенням. Поєднує ж їх передовсім спільне походження. Річ в тім, що народилися вони не з благородної незайманої бронзи, яка легко набуває будь-якої форми, замисленої і створеної художником. В даному випадку кінцева форма повинна була підкорити, увібрати в себе безліч вже існуючих специфічних форм, а саме – різноманітних деталей відпрацьованої техніки, видобутих на звалищі металобрухту.

Результати дослідження. Микола Мазур не є оригінальним у використанні „готових об'єктів”, „випадково знайдених речей”. Запозичення в мистецьке середовище чужорідних предметів було започатковане художниками – модерністами ще на початку XX століття. Відтоді „...гра з предметами, їх перетворення, відкриття прихованого змісту чи надання їм нового є однією з провідних тем образотворчості...”¹. У 1960-х роках по цілм світі прокотилася хвиля мистецтва поп-арту, батьківщиною якого є Америка. Термін „поп” хоча й походить від англійського „popular” (популярний, загальнодоступний), на жодну мову не перекладається і до справді

популярного мистецтва відношення не має. Представники поп-арту також використовували в художній практиці принцип створення „нової реальності” з речей, що вже мали попереднє життя, мали „пам’ять” про власне призначення. З цим прийомом пов’язана й творчість одного з найбільш відомих, оригінальних, можливо, найбільш „провокативних” скульпторів другої половини ХХ століття – швейцарця Жана Тенглі. Витвори його вигадливої, химерної фантазії можна зустріти в більшості музеїв сучасного мистецтва, на площах світових столиць.

Все сказане аж ніяк не означає, що М.Мазур просто наслідував своїх західних колег. Навпаки, використавши їхні засоби, український митець пішов зовсім іншим шляхом.

Адже на Заході різні види „мистецтва об’єкту” апелюють перш за все до феномену масової культури, предметного середовища постіндустріального суспільства. В багатьох випадках вони втілюють агресивну енергію, що накопичується в сучасній техногенній цивілізації; в них часто присутні пафос заперечення, іронія та гротесковість...

Нічого подібного немає в миколіних „штуках”. З мертвої купи іржавого залізаччя він витворив фантастичний світ, одухотворений, яскравий і теплий. Поступово його пожильці розселилися по місту, але спочатку вони „отаборилися” в дитячому автостежку, створеному на замовлення міського відділу ДАІ й розміщеному на 3^х гектарах території міського парку. Шість років (1980-1986) працював художник над комплексним оформленням цього навчально-ігрового центру. Він здійснив його архітектурно-планувальне рішення, оформлення фасаду адміністративного будинку й створив 12 об’ємно-просторових композицій. Це ніби унікальні іграшки (чудернацькі машини, потяг, космічний корабель, космонавт), але збільшені в сотні разів; ними не можна гратись, але це можна робити в середині їх, бо вони мають внутрішній простір, вимагають співучасті, контакту з глядачами. Ігрове начало підсилюється використанням елементів кінетичного мистецтва, в якому естетичний ефект виникає внаслідок руху окремих частин та деталей мистецького об’єкту, а інколи навіть їх освітлення та озвучення. Включаючи в свої композиції рухливі деталі, пропонуючи можливість торкнутись, покрутити, посмикати, автор орієнтується на сприйняття й пізнання світу дитиною. На це ж розрахований і колір композицій: відкритий, насичений, згармонійований за пропорціями та ритмом, органічно пов’язаний з формою і розташуванням об’єктів у просторі парку.

Подібні велетенські „іграшки” з часом з’явилися і на дитячому майданчику в парку ім.Т.Г.Шевченка: „Ракета”, „Кит-Риба”, „Змій Горинич”... Вони також „...дивують формами, функціональною продуманістю, зручністю, потрібністю”².

А який пречудовий „Веселий потяг” прикрасив інтер’єр кінотеатру „Планета”!

В ньому їдуть у дитинство мавпи й папуга, слонення в чоботях та капелюшку, ошатна коза в очіпку з двома взірцевими козенятами, представницький вовк та вусатий кондуктор, що урочисто смикає ланцюжок дзвона... Все це несамовито кольорове, шалено пластичне – справжня феєрія!

Але повернімося від замкнутості інтер'єру до обширу міських майданів. Ще одна „оаза” мазурової пластики – площа біля кінотеатру „Сілістра”. Отут уже далеко не всі витвори мають ігрову функцію. Якщо „Цирк” ще передбачає тактильне спілкування з дитячою аудиторією, то „Політ на повітряній кулі” між пілонами дитячого кафе – це коштовне оздоблення не дуже виразної архітектури, а серія з 8 композицій під назвою „Сад” – вже скульптурний ансамбль, що організовує простір, надає йому унікальних якостей. Домінуюча центральна форма – квінтесенція образної змістовності „Саду”, закоріненої в прадавніх образах вітчизняної міфології. Скульптурний ансамбль „...є сучасним втіленням власне українського образного архетипу...”³.

Здається, найбільш органічно узгоджені з архітектурою форми ще однієї скульптурної композиції, що перед готелем „Поділля”. Вона втілює образ, який не має предметного відповідника. „Римування”, ритмізування, зіставлення форм та об'ємів, геометрія плинності, отвори, крізь які лине вітер нового часу, що рве, деформує колишню „гладкість”... „Гармонія” – вершина професіоналізму, одне з найвищих творчих досягнень сучасного українського скульптора Миколи Мазура.

Отже, все чудово, Хмельницький має свою „візитівку” – мазурові монументальні твори, що естетизують міське середовище, надають йому оригінальних, неповторних рис? Але чому знак питання в кінці речення? І до чого „агресія псевдокультури” в назві статті? А до того, що змальованій вище втішної картини вже не існує у природі. Дитяче автоматичко давно ліквідоване; його адміністративний будинок приватизований, тепер у ньому – ресторан. Двотонна скульптурна композиція на його фасаді, котра, між іншим, символізувала гармонію людського розуму й мудрості природи, безслідно щезла (мабуть, здана в утиль, все ж таки алюміній...). Не шукайте нині у поіржавілих, занедбаних металевих велетах тих красенів, що милують зір у фотоальбомах. Щоправда, колектив обласної газети „Є!” час від часу робить благородну справу – фарбує триметрового космонавта за сприяння добродійців, що надають фарбу. Але навряд чи це вирішує проблему. Сьогодні рукотворний пейзаж бувшого дитячого центру нагадує „...сюжет із сюрреалістичного бойовика: після загибелі цивілізації на спустошену планету приземлився забутий у Всесвіті корабель з втомленим самотньою вічністю інопланетянином. Всевидяще реп'яхове око цілить кропив'яними стрілами у кожного, хто наважується наблизитись до колишніх паркових окрас”⁴. Кінотеатр „Сілістра”? Дійсно, був колись такий... Тепер він перетворився на будівлю пакгаузного типу (архітектура? ви жартуєте!),

в якій функціонують ігрові автомати та нічний клуб. В процесі перебудови колишнього дитячого кафе так само безслідно зникла одна з мазурових „перлинок” – „Політ на повітряній кулі”. „Сад” ще жевріє, брудний та неохайний. Його фрагменти губляться на строкатому тлі нахабних, погосподарськи розкинутих піцерійних наметів з емблемою „Оболоні”. А в самому центрі майдану, за огорожею – дитяче містечко „Дворовик”. Вивіска над аркою входу сповіщає, що споруджене воно „коштом клубу благодійників та меценатів „Мальви”. На деталях збірних конструкцій гордо витиснута адреса виробника: www.interatletika.com. Звичайно, діти – це святе, та й Мазур ніби для них старався... Але ж конструкції містечка високі, з претензією на архітектурні форми: «гірки» завершуються гостроверхими дашками. Чи хтось подумав про те, як з ними буде співіснувати пластика скульптурного ансамблю? А що тут думати! Блага ж діло зроблене! Та й електорат на чергових виборах повинен виявити вдячність! А іншого місця не знайшлося. Та й чому такий шмат площі повинен «гуляти», не приносячи ніяких дивідендів, коли можна його використати для загального «добра»?

Але найбільш цікава історія з ліквідацією «Гармонії». Це єдиний раз, коли «ліквідатор» (в даному випадку директор готелю «Поділля») вступив у публічну полеміку й намагався аргументувати свою позицію. Виявляється, що загалом мазурові твори йому навіть імпонують, особливо ті, в яких «...ослик схожий на ослика, півень – на півня, космонавти – на космонавтів і т.д.»⁵. Інша річ – «...потвора, змонтована біля...готельного комплексу»⁶. «Це... просто несумісно із елементарними та прописними істинами людського буття, частиною якого і є справжнє, високе мистецтво».⁶ Отак от! Та ні, це зовсім не смішно. Зрозуміло, що серед нас багато людей, які справді вартісними вважають лише такі художні зразки, що дають максимальну схожість з реаліями світу. І це не вина їхня, а біда: естетична нерозвиненість, відсутність досвіду постійного спілкування із сучасним мистецтвом, яке нестерпно дратує своєю незвичністю, неординарністю. Можна було б полюдьськи поспівчувати панові директорові, якби не його категоричність та агресивність. Людині навіть на думку не спадає, що він чогось не розуміє, і, якщо якісь люди вважають твори М.Мазура високим мистецтвом, то, може, так воно і є, хоча й зовсім не подобається особисто йому. Адже толерантність до чужої думки й здатність сумніватися у власній – також «одна з прописних істин людського буття...».

Не важко здогадатися, чим закінчилась ця «дискусія»: «Гармонія» викинута туди, звідки прийшла – на звалище металобрухту, а на звільненому місці з’явився «...зі смаком, естетично облаштований острівець краси і затишку»⁷ – китайський (чи якийсь інший) «салютник» на щоглі, блимаючий різнокольоровими вогниками.

Висновки. Ні винних, ні відповідальних за все скоєне немає. Дійсно,

«...від сваволі власника або чиновника сьогодні не захищає ні авторитет, ні слава, ні талант»⁸. Але що ж робити Митцеві, як боронити свою працю, права, гідність? Хіба що податись кудись подалі від нас, суєтних та невдячних...

Примітки:

1. Скляренко Г. Час, який нас так довго чекав // Образотворче мистецтво. – 1992. – №6. – С. 36.
2. Климчук О. Микола Мазур: „Що більше вмію, то менше знаю” // Музейний провулок. – 2005. – №1. – С.67.
3. Гуренко А. Людяна сутність металу // Микола Мазур: Альбом. – К., Софія А, 2005. – С.98.
4. Слободянюк Т. Старий парк і „нові” українці // Подільські вісті. – 2000. – №85 (25.07).
5. Скрипка І. Полігон для неометалістів // Подільські вісті. – 2000. – 08.07.
6. Там само.
7. Там само.
8. Кабачинська С. Просто зникне Гармонія // Є! – 2001. – №138 (19-25.11).

Надійшла до редакції 27.02.2007